

TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ NAR SEMBOLÜNÜN ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINA YANSIMALARI

Semih BÜYÜKKOL¹

¹Doç. Dr.- Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü – Antalya,, semihbuyukkol@akdeniz.edu.tr

Büyükkol, Semih. "Türk Mitolojisindeki Nar Sembolünün Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları". ulakbilge, 44 (2020 Ocak): s. 109-121.
doi: 10.7816/ulakbilge-08-44-11

Öz

Nar, ilkçağlardan itibaren farklı medeniyetlerin kültürlerinde, mitolojilerinde, anlatılarında, masallarında ve sanatlarında, gerek doğrudan gerekse değişik anlamların yüklendiği sembolik yönüyle hep yer bulmuş, sağlık açısından sayısız faydaları bünyesinde barındıran önemli bir meyve olmuştur. Dünya üzerindeki farklı kültürlerde olduğu gibi Türk mitolojisi ve kültüründe de sıkça rastlanılan nar, insanlık tarihinde her türlü doğum, büyüme ve çoğalma fikrinin sembolü, bolluk ve bereketin temsili ve dini açıdan da kutsal cennet meyvesi olarak görülmüştür. Mitolojiye ait konuların, sembollerin Türk resim sanatının her döneminde defalarca sanatçılar tarafından ele alınıp, farklı tarzlarda yorumlanarak eserlere dönüştürüldüğü görülmektedir. Özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devlet politikası gereği, sanatın halkla buluşması önemli görülmüş ve tüm kültürel değerlerimiz, mitolojik anlatılarımız resim sanatı içerisinde yer verilen önemli konular olmuştur. Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan nar, Türk Resim Sanatı tarihinde minyatürlerden başlayarak günümüze kadar gelen süreçte önemli bir imge olarak ele alınmıştır. Bu çalışmada resimlerinde nar sembolüne yer veren Çağdaş Türk resim sanatçılarının resimleri estetik açıdan incelenerek, mitolojik zenginliğimizin resim sanatına yansımaları gösterilmiştir. Sanatçıların Türk mitolojisinden yararlanarak eserler üretmesi, Türk kültürüne ait mitlerde ve söylencelerde yer alan değer yargılarının, dini inanışların, sembolik yaklaşımların, etik anlayışın ve geçmişten günümüze gelen yaşam tarzlarının unutulmaması ve gelecek nesillere aktırılması adına büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: nar, mitoloji, sanat, resim, Çağdaş Türk Sanatı

Makale Bilgisi

Geliş: 29 Ağustos 2019

Düzeltilme: 10 Ekim 2019

Kabul: 10 Aralık 2019

Giriş

İnsanoğlu, var olduğu andan itibaren tarihin her döneminde kimi zaman ilgi ve merakından, kimi zaman ise tehlikeli durumları anlama ve kontrol altına alma isteğinden dolayı etrafındaki dağları, denizleri, hayvanları, ağaçları, bitkileri, hayali varlıkları, tabiat olaylarını kısacası kainatta var olan her şeyi edinmiş olduğu bilgi birikimi sayesinde hep bir anlamlandırma çabası içerisinde olmuştur. Tabi ki bu anlamlandırma her toplumun kendine has dil, din, kültür gibi değerleri sayesinde farklılıklar göstermiş ve bu farklılıklar, sayısız mit, mitoloji, efsane ve sembollerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Dünya topluluklarının farklı özelliklere sahip olmalarına karşın, düşünce/inanç kalıpları ve pratikler yönünden benzer özellikleri de sergiledikleri bilinen bir gerçektir. Örneğin, oldukça geniş bir inanişaya sahip olan ağaç kültürünün, dünya topluluklarının kültürlerinde benzer yönler barındırdığı görülmektedir. İnsan yaşamında toprak, su ve hava kadar önemli bir yere sahip olan ağaca, düşünce ve inanç açısından türeyiş, şifa, dilek, beslenme, Tanrı ile bağlantı kurma gibi anlamlar yüklenmiştir. Ağacı "tanrısal" bir varlık olarak kabul eden insanlık, onu, neredeyse bütün inanma ve pratiklerinde ana eksene yerleştirmiştir. Ağaç, dünya kültürlerinde yağmur yağdırma, güneşi açtırma ve kadınları kolayca doğurtma gücüne sahip "canlı bir varlık" olarak düşünülmüş ve hayatı, ölümsüzlüğü, bilgeliği, gençliği ya da genç kalmayı, üç katmandan (yer altı, yer üstü ve gökyüzü) oluşan âlemi birbirine bağlamayı ifade eden "kozmetik" bir özellik olarak görülmüştür. Tüm bu özellikleriyle Türk inanç ve düşünce sisteminde olduğu kadar, en doğusundan en batısına, en kuzeyinden en güneyine, dünyanın her yerinde, hemen hemen aynı şeyleri ifade ettiği bilinmektedir (Ergun, 2012: 25-26).

Dünya kültürlerinde en eski kutsal ağaç formu olarak kabul edilen hayat ağacı, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'ın kutsal kitaplarında bahsedildiği gibi ilk insan kadar eskiye dayanmaktadır. Hayat ağacının yeri farklı yorumlara rağmen genellikle dünyanın merkezi olarak kabul edilmekte fakat dünya üzerinde bütün toplumların sabit olarak kabul ettiği belli bir merkez bulunmamaktadır. Her medeniyet, kendi kabul ettiği kutsal mekânı merkez saymış ve bu merkez genellikle yüksek bir dağ olmuştur. İslami gelenekte dünyanın en yüksek yeri yani merkezi Kâbe, Hristiyanlar'da Golgota tepesi, Hindistan'da Meru, Filistin'de Gerizim olarak gösterilmiştir. Türk kültüründe ise genel olarak cennet ile hayat ağacı doğu bölgeleri, Kırgızlara göre dünyanın merkezi Kaf dağı, Uygurların türediği hayat ağacı iki nehir arasında yüksek bir tepenin üzeri olarak belirtilmiştir (Aktaran: Ağaç ve Sakarya, 2015: 4).

Türk kültüründe, üç âlemi birbirine bağlayan, dünya üzerindeki düzenin teminatı kabul edilen ve her biri farklı anlama gelen ağaçlar bulunmaktadır. Türk dünyasının ortak sembolleri olan ve kutsal kabul edilen bu ağaçların başında kayın, çam, sedir, ardıç ve çınar gelmektedir. Ayrıca; Bay Terek, Bay Kayın, Ulu Ağaç, Kaba Ağaç, Baş Ağaç, Han Ağaç, Kam Ağaç, Cangız Terek, Yalnız Ağaç gibi ağaçlar da semavî ağaç olarak sayılmakta ve insan da dünyanın bekasının teminatı kabul edilen semavî ağaca benzetilmektedir. Halk arasında yaşayan inançlara göre evi, obayı temsil eden ağaçların ruh taşıdığı, bereket getirdiği, mutluluğun teminatı olduğuna inanılmaktadır. Örneğin; çınar, söğüt, ıhlamur, ekşi nar, iğlek, dut ve turunc ağaçları gibi. İğde, dikenli ağaçlar ve çalılar ise kötü ruhlardan korunmak amacıyla evin bahçesine dikilmektedir (Ergun, 2012: 246-247).

İslam kültüründe ise ağaca ve yeşillığe büyük önem verilmektedir. Kuran-ı Kerim'de hurma, nar, üzüm, incir ve zeytin gibi bazı ağaçlar ismen anılarak, ağacın ilahi lütuf ve kudret eseri olarak yaratıldığı, birçok canlının ağaç olmaksızın yaşayamayacağı gerçeğine dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda nar çoklukta birliği simgelemiş olmasından dolayı da Allah'ın birliğini temsil etmiş ve sık sık hayat ağacı olarak görülmüştür (Aktaran: Ağaç ve Sakarya, 2015: 7-10).

Türk Mitolojisinde Narın Yeri ve Önemi

Nar, ilkeçağlardan itibaren farklı kültürlerin mitolojilerinde, anlatılarında, masallarında ve sanatında gerek doğrudan gerekse değişik anlamların yüklendiği sembolik yönüyle hep yer bulmuş, sağlık açısından sayısız faydaları bünyesinde barındıran önemli bir meyve olmuştur. Narın, Türk mitolojisindeki yeri ve öneminden bahsetmeden önce genel olarak tanımı, tarihçesi ve sembolik anlamından bahsetmek gerekmektedir.

Nar, sözlük anlamıyla; parlak kırmızı çiçekli, dört köşe dallı ağacın, yuvarlak, kırmızımsı sert kabuklu, çok çekirdekli meyvesi olarak tanımlanmaktadır (Meydan Larousse, 1990: 227). Sanat açısından ise; "Bir çeşit süsleme motifi" olan nar, Türk tezeyinatında çok kullanılan, hurma gibi kutsal bir cennet meyvesi olarak kabul edilen, bir yemiş olarak ifade edilmektedir (Arık, 2009: 584).

Asya'ya özgü, çok taneli bir meyve olan narın anavatanı İran ve çevresi olarak ifade edilmekte, başta Akdeniz olmak üzere Hindistan ve Afganistan'a da buralardan yayıldığı düşünülmektedir. Latince adı Punica Granatum

olan nar, Farslılar tarafından enar, Arapçada ise rumman olarak bilinmektedir (Çağlıtütüncügil, 2013: 63). Nar, Uygurların geliştirdiği ziraat ve tıp kültürü ile gelişmiş ve Uygur tıp kitaplarında, dana, Sanskritçede dhanika, dhanyaka, Çin'de ise dânak sözleri ile ifade edilmiştir. Uygurların bu kültür sözleri, Ortaasya'daki "Soğd" dillerindeki dana, "tane" gibi bir sözden geldiği düşünülmektedir. Farslar, nara anar, enar demişler, ancak halk dilinde bu söz nar olarak değişmiştir. Türkler Orta Asya'da Farsça konuşan Taciklerden bu sözü nar olarak almışlardır. Batı Türkistan'daki Harezmsahlara döneminde ait kaynaklarda nar ve nar kabuğu sözlerine rastlanmaktadır. Anadolu Türklerinin ilk Türkçe eserlerinden sayılan İbn Baytar çevirilerinde, Harezmsahlarda söylendiği gibi nara çoğu zaman nar denmiş, aynı kaynakların bazı yerlerinde, kitap diline uyularak anar dendiği de görülmüştür. Sonradan nar söylemi, Anadolu'da tek söz olarak kalmıştır. "Nar çiçeği" (Punica granati flores) için Farslar ve Türkler, bazen gülnar veya cülnar derken, Beylikler döneminde yazılmış olan İbn Baytar çevirilerinde ise, "Nar çiçeği, eyüsi mısıridir" gibi Türkçe açıklamalara da rastlanmaktadır (Ögel, 2000: 316-318).

Dünya üzerindeki farklı kültürlerle ait bitki sembollerine baktığımızda sıkça rastladığımız önemli meyvelerden birisi nar olmuştur. Nar, insanlık tarihinde her türlü doğum, büyüme ve çoğalma fikrinin sembolü olmuş, bolluk ve bereketi temsil etmiştir. Örneğin; saçlarında nar dallarından yapraklı bir taç taşıyan Hera ve Afrodite'nin sembolü olarak nar gösterilmiş, aynı şekilde Roma'da gelinler başlarını nar dallarıyla süslemişlerdir. Yunan mitolojisinde yer alan bereket tanrıçası Demeter de, sık sık elinde haşhaş ve nar tutarken gösterilmiştir. Piskopos Eusebios'a göre nar, haşhaşla birlikte doğurganlığı simgelemektedir. Gabon'da, Asya'da nar, dişilik bereketini sembolize etmiş, Hindistan'da da kısır kadınlara çocuk sahibi olabilmeleri için nar suyu içirilmiştir (Ateş, 2014: 207-208). Yine Çin kaynaklarına göre, narın içi tohumlarla dolu olduğu için bu meyve Yakın Doğu'da olduğu gibi bereketin ve bolluğun simgesi olmuş ve yarı açık, olgun bir nar resmi düğün hediyesi olarak tercih edilmiştir (Eberhard, 2000: 225).

Zerdüştlük'te doğurganlık, ölümsüzlük ve zenginlik sembolü olan nar, Zerdüş ritüellerinde ve tapınma törenlerinde kullanılan ve kutsal sayılan bu meyve, "urvaram" ya da "ağaç" olarak kabul edilmiştir. Tüm yıl boyu yeşil kalan nar bitkisi, ruhun ölmezliğini sembolize etmiştir. Aynı zamanda narın içindeki taneler; refah ve zenginliğin işareti olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle çocukların takdis törenlerinde nar taneleri, pirinç ve kuru üzüm taneleri ile karıştırılarak serpilmektedir. Maniheizm'in kurucusu Mani'nin doğumunda nar, doğum için önemli bir etken olarak görülmektedir. Fa-Ta ismindeki kralın eşi yediği nardan hamile kalmış ve göğsünden Mani doğmuştur. Budizm'de ise nar, hayatın olumlu etkilerinin özü olarak kabul edilmektedir. Hatta bir Budist efsanesine göre şeytanî alışkanlıklarından dolayı çocukları yiyen kötü tanrıça Hariti, Buda'nın ona verdiği narı yiyerek iyileşmiştir. Nar, Budizm'de kutsallığının yanı sıra hayatın olumlu yönlerinin özü, hastalığı iyi leştiren bir şifa kaynağı olarak kabul edilmiştir (Duymuş Florioti; 2015: 33).

Grekçede nar, Side olarak adlandırılmış ve şehir ismi olarak da kullanılmıştır. Side, Fenike'de bulunan Sidon şehrine, bir diğer Side ise Anadolu'nu güneyindeki Pamphylia ovasındaki Side şehrine adını vermiştir. Yunan mitolojisinde Side adında birçok kadın kahramana ve hikayelerine de rastlanmaktadır. Örneğin; Side, güzellik konusunda tanrıça Aphrodite'yle boy ölçüştüğü için cehenneme atılarak cezalandırılmıştır. Başka genç bir kız olan Side'nin hikayesi tam da isminin anlamını açıklamaktadır. Bu mitte babası tarafından eziyet edilen Side adındaki zavallı kız, babasının kötü emellerinden bıkarak, annesinin mezarı üzerinde kendi canına kıyar. Bunun üzerine Tanrılar Side'nin toprağa akan kanından nar ağacı çıkarırlar ve kötü babasını ise çaylak kuşuna dönüştürerek cezalandırdılar. Bundan sonra çaylak kuşu hiçbir zaman nar ağacına yaklaşmaz ve üzerine konamaz olmuştur (Gezgin, 2007: 106).

Nar, farklı medeniyetlerin mitolojilerinde de karşımıza çıkan önemli bir meyvedir. Örneğin; Sümer mitolojisinde, Tanrıça İnanna ile özdeşleşen "huluppu" ağacının nar ağacı olduğu düşünülmektedir. Söz konusu tanrıça, çivi yazılı metinlerde, elma ve narı seven tanrıça olarak tanımlanmıştır (Aktaran: Duymuş Florioti; 2015: 27). "Huluppu", kutsal ağaç olarak tanımlanmakta ve mitolojide bu ağaç hakkında şöyle denmektedir: Fırat nehrinin kenarına dikilen bu ağaç, güney rüzgarı tarafından kökünden sökülüp, ırmağın sularına atıldı. O sırada oradan geçmekte olan gök tanrıçası İnanna tarafından sudan çıkartılarak, ana tapınağın merkezi olan Uruk'a getirildi. Tanrıça, ağacı kendi kutsal bahçesine dikerek, ona özenle baktı. Çünkü, ağaç büyüdüğü zaman kerestesinden kendisi için bir iskemle ve sedir yapmayı planlamıştı (Kramer, 1999: 69).

İran mitolojisinde nar; yenilmezliğin ve güçlülüğün sembolü olmuştur. Pehlevi yazılmış metinlerde özellikle de Bundehişn'de defalarca bu ağaçtan söz edilmekte ve narın en güzel meyveler arasında olduğu söylenmektedir. Kutsal alanlar olan Ateşgedeler'de de birkaç nar ağacı dikilip, dalları kutsal törenlerde "Bersem" olarak insanların ellerinde bulundurulmaktadır. Günümüzde de imamzade türbelerinin yakınlarında, tepelerde ve kutsanan yerlerde

bulunan nar ağaçları, özellikle de tek olanları kutsanıp adak için ziyaret edilmektedir (Aktaran: Cerrahoğlu, 2012: 647).

Vietnam mitolojisine göre nar açıldığında yüzlerce çocuk vereceğine inanılmıştır. Bu sebepten dolayı, yeni gelinlerin evlerine nar taneleri serpilerek evliliğin devamlı, bereketli, çocukların çok olacağına inanılmıştır (Ateş, 2014: 207-208).

Nar, Yunan mitolojisinde verimliliğin, üretkenliğin ve bolluğun simgesi olarak görülmektedir. Aşk ve şehvet tanrıçası Afrodite kutsal nar ağacını Kıbrıs adasına kendi eliyle dikmiştir. Zeus'un oğlu Dionisos, üvey annesi Juno'nun kışkırtmaları sonucu parçalanarak öldürüldüğünde, bedeninden akan kanlardan nar ağacı çıkmıştır. Peri Kalipso'nun yaşadığı adanın güzelliğini oluşturan meyve bahçeleri içerisinde nar ağaçları bulunmaktadır (Aktaran: Duymuş Florioti; 2015: 27, 30).

Türk mitolojisine bakıldığında ise kırmızı renkli elma ve nar, Türk kültüründe, "Kırmızı Elma" ülküsünü simgelemektedir. "Kırmızı Elma" ülküsü, Oğuz Türklerinin cihan hâkimiyeti ülküsünü ifade etmektedir. Yuvarlak formuyla ve rengiyle birbirine benzeyen bu iki meyve, güneş gibi düşünülerek sembolleştirilmiş ve güneşin doğup aydınlattığı bütün dünya, Türk'ün yurdu olarak hayal edilmiştir. Ayrıca, bolluk, bereket ve refahın simgesi de olmuştur. Hazar Hakanı sefere çıktığında, çadırının tepesine altın bir narın takılması, ocağın kutsallığını ve Ata'nın ulaşmak istediği en yüce hedefi gösteren bir inanişin sembolik anlamı olarak yorumlanmıştır (Şenocak, 2016: 241).

Mitolojide nar, bolluk ve bereketin yanı sıra güzellik kaynağı olarak da düşünülmüş ve bu inanıştan yola çıkarak güzellik getirmesi dileğiyle kişi ismi olarak kullanılmıştır. Kırım'da anlatılan "Çınar, Nar ve Servi" adlı efsanede bu konu şöyle anlatılmıştır: "Deniz kenarında yaşayan bir balıkçı ile eşinin üç kızı vardır. Nar adlı ikinci kızın akli fikri süslenmektedir. Güzel ve yanakları kırmızı olmadığı için sürekli annesi ve babası ile kavga eder, yoldan gelip geçenlerin kendisine bakıp, onu hayranlıkla seyrettikleri üzerine hayaller kurarmış. Geçimsiz ve saygısız olan çınar, nar ve servi adlı bu üç kız, arzularına göre Tanrı tarafından cezalandırılır. Çınar adlı kız çınar ağacına, servi adlı kız servi ağacına ve nar adlı kız da çiçekli bir nar ağacına dönüştürülür. Herkes durup ona, nar ağacına hayran hayran bakar, fakat hiç kimse yaklaşıp da güzel çiçeklerini koklamaz. Çünkü onların kokusu olmaz. Meyvelerinin içi kıpkırmızı olsa da insanları doyurmaz, susuzluğunu gidermez." Yine Azerbaycan'da anlatılan "Taş Olan Ejderha ile Nar Olan Kız" adlı başka bir efsanede ise; Pir Baba'nın kimseyle görüşmediği kızı, babası evde yokken bir oğlana âşık olur ve bir gün Pir Baba, onları yakalayınca oğlanı önce ejderhaya, sonra taşa, oğlana olan aşkıdan dolayı ağlayıp üzülen kızını da o taşın yanında nar ağacına dönüştürür (Şenocak, 2016: 230).

Türklerin, ölümsüzlük ağacı ile ilgili inanışlarına ise Aladağ ve Kaf Dağı destanlarında rastlanmaktadır. Bu dağlarda genellikle nar ve şeftali gibi meyvelerin yanı sıra, ölümsüzlük otu ve Sigun otu denen bitkilerin yetiştiğine inanılmıştır. Eren ve Alplerin, bu ölümsüzlük meyvesinden yiyen Sigun geyiklerine binmiş haldeki temsilleri dönemin sanat eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kutlu Dağ'da yetişip, ölümsüzlük veren narın, Burkan dininde bereketin sembolü ve Mani dininde de kutsal cennet meyvelerinden biri olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, bu inancın Türklere bu kültürlerden geçmiş olabileceği düşünülmektedir. Bu anlamda, Türkler arasında nar, şeftali gibi meyve ağacı motiflerinin değişik şekillerde sosyal hayatta da çok yaygın bir biçimde kullanılmış olduğu söylenmektedir (Aktaran: Işık, 2004: 100).

Taneli bir meyve olan narın tanesi ve çiçeği de cennet meyvelerinden sayılmış ve yenilirken tanelerinin yere dökülmesi günah olarak kabul edilmiştir. Anadolu'da kutsal sayılan nar taneleri yeni evlenmiş gelinin evine serpilerek evliliğinin devamlı, bereketli, ailenin zengin, çocuklarının çok olacağına inanılmış ve halen günümüz Türk kültüründe çocuk sahibi olmada, evlenme ve düğün âdetlerinde, halk inanişi olarak yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Yine halk arasında nar ve ayva gibi meyvelerin bıçakla kesilmeden, yumrukla kırılarak yenmesi; araya bir yabancı sokulmaması şeklinde halk inancı olarak nar meyvesiyle özdeşleştirilmiştir (Aktaran: Cerrahoğlu, 2012: 645).

Mitolojilerde ve Türk halk kültüründe adına sıkça rastlanan nar meyvesi, masalların da önemli konusu olmuştur. Örneğin, "Ağlayan Narla Gülen Ayva" isimli masalda, çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olmalarına yardımcı bir meyve, "Nar Tanesi Nur Tanesi" isimli masalda sevgililerin birbirini sınama aracı olarak görülmüştür (Cerrahoğlu, 2012: 648).

Çağdaş Türk Resim Sanatında Nar Sembolü

Mitolojiye ait konuların, sembollerin Türk resim sanatının her döneminde defalarca sanatçılar tarafından ele alınıp, farklı tarzlarda yorumlanarak eserlere dönüştürüldüğü görülmektedir. Sanatçıların Türk mitolojisinden yararlanarak eserler üretmesi, Türk kültürüne ait mitlerde ve söylencelerde yer alan değer yargılarının, dini inanışların, sembolik yaklaşımların, etik anlayışın ve geçmişten günümüze gelen yaşam tarzlarının unutulmaması ve gelecek nesillere aktırılması adına büyük önem taşımaktadır.

Türk-İslam minyatür sanatı tarihinde, bilinen en eski örneklerin 8.-10. yüzyıllarda Uygur Döneminden geldiği görülmektedir. Uygur başkenti Hoço'da ortaya çıkarılan ve Mani dinindeki metinleri resimleyen Uygur minyatürleri, 9. ve 10. yüzyıl Türk resim sanatı hakkında bilgi vermektedir. Bunlarda dikkati çeken insan tipleri, sembolik anlatımlar, kompozisyon anlayışı ve bazı örgeler daha sonra Selçuklu Dönemi minyatür sanatında da karşımıza çıkmaktadır. Minyatürlerin yanı sıra Uygurlar'ın yerleştiği, Kızıl, Bezeklik, Hotan gibi bazı Turfan havzası kentlerindeki duvar resimleri de, İslam minyatür sanatının kimi kökenlerini bu yörede aramanın uygun olduğunu göstermektedir (İnal, 2008: 1071).

Nar imgesinin sanat alanındaki kullanımına bakıldığında, ilk örneğe Uygur dönemine ait bir duvar resminde rastlanmaktadır. VII-VIII. yüzyıllardan kaldığı düşünülen bu resim Orta Asya'da, Balavaste'de bulunmuştur (Resim 1) (Aktaran: Çağlıtütüncigil, 2013: 68).

Resim 1: Uygur Duvar Resmi. Elinde Nar Tutan Bir Budist Tanrısı (Çağlıtütüncigil, 2013: 69).

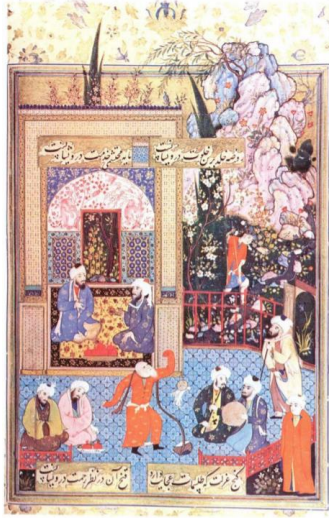
Uygurlara ait bu yer yer yıpranmış duvar resminin ön merkezi planında, isminden de anlaşılacağı üzere bir Budist tanrısı bulunmaktadır. Resmin ön planında yer alan figür, belden yukarı görülecek şekilde resmedilirken, figürün sol arka kısmına ise yıpranmadan dolayı çok az belli olan bir portre ile sağ tarafına ikinci bir portrenin yerleştirildiği görülmektedir. Kompozisyonun ön planındaki figürün göğüs hizasına dek gelen sağ elinde bir meyve bulunmaktadır. Meyvenin, dairesel formundan ve üç dilimli taç kısmına sahip olmasından dolayı nar meyvesi olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı Dönemi sanatına bakıldığında ise özellikle servi ve badem ağaçlarına minyatür, çini ve dokuma sanatlarında sıkça rastlanmaktadır. Eski inanç sistemindeki dünya ağacı anlayışı, Türk İslam Sanatı'nda hayat ağacı çeşitlemeleriyle devam etmiş ve bunların bazılarında görülen cennet meyvesi, bereket simgesi olarak narla ifade edilmiştir. Çünkü, İslam'da zeytin, incir, hurma ve nar kutsal ağaçlar olarak görülmektedir (Aktaran: Demirbulak, 2012: 9).

Resim 2: Kadınlar Arasında Eğlenti, Minyatür, 1. Ahmed Albümü ("Sanal", 2019).

Kadınlar Arasında Eğlenti (Resim 2) isimli minyatürde, açık alan bahçe içerisinde tahtta oturan ve sultan olduğu düşünülen bir kadın figür ile ona hizmet eden, ayakta yanında bekleyen ve ön kısımda oturan diğer kadın figürleri görülmektedir. Bahçe tasvirine bakıldığında geri planda servi ağaçları, çiçek açmış bahar dalları, ön planda ise akan küçük bir çay ve çiçeklerin açtığı yeşil bir alan resmedilmiştir. En ön plana bakıldığında da kırlar üzerine oturmuş karşılıklı sohbet eden ve birbirine ikramda bulunan iki kadının ortasında içinde üç adet taç kısımları yukarı gelecek şekilde narların bulunduğu tabak, dikkati çekmektedir. İslam'da kutsal cennet meyvelerinden biri olarak görülen, bolluk ve bereketin sembolü olan narın sarayda ikram edilen önemli bir meyve olduğu anlaşılmaktadır.

Resim 3: Dervişlerin Toplantısı, Bihzad İbrahimi İmzalı, 1581 tarihli (Çağman ve Tanındı, 1979: 123).

Resim 4: Tahta Oturmuş Bir Meleğin Çevresinde Meleğe Benzeyen Kanath Beş Cin (Nefehatul-Üns, CBL 474) (And, 2008: 287).

Yine iki farklı minyatürde de (Resim 3-4) narın kutsal cennet meyvesi olarak ikram edildiği görülmektedir.

Resim 5: Şeker Ahmet Paşa, *Narlar ve Ayvalar*, T.Ü.Y.B., 1906 ("Sanal", 2019).

Şeker Ahmet Paşa, Çağdaş Türk resim sanatının temelini atan ve döneminde gerek resim tekniğiyle gerekse ele almış olduğu natürmort, peyzaj gibi farklı konu zenginliğiyle adından söz ettirmiş önemli ressamlarımızdan biri olarak bilinmektedir. Şeker Ahmet Paşa'nın, *Narlar ve Ayvalar* (Resim 5) isimli natürmort resminde masanın üzerinde bir kısmı sepetin içerisinde, bir kısmı ise sepetin dışında olmak üzere dalından koparılmış narlar ve ayvalar görülmektedir. Resmin üçgen kompozisyon anlayışıyla oluşturulduğu ve renklerin belli bir düzen içerisinde çaprazlama olarak yerleştirildiği dikkati çekmektedir. Sanatçının eserindeki renk zenginliği ile doğadaki gerçekliği yansıtmaya başarılı bir şekilde bir araya gelince lirik bir anlatım gözler önüne serilmektedir.

Resim 6: Emin Güler, *İsimsiz*, T.Ü.Y.B., 100 x 70 cm, 2017 ("Sanal", 2019).

Emin Güler tarafından yapılan *İsimsiz* (Resim 6) adlı eserde, ikisi kadın olmak üzere toplamda dört balıkçının bir kayık içerisinde denize atılan balık ağını topladığı görülmektedir. Ağda rengarenk balıklar, balıkları kapmaya çalışan martılar ve biri yarılmış diğeri ise parçalanmış olmak üzere iki adet nar bulunmaktadır. Kompozisyon açısından bakıldığında resmin üst tarafında yer alan beşte birlik kısmı bulutlu bir gökyüzü, diğer kısmı ise deniz oluşturmaktadır. Gökyüzü ile denizin mavi ve turuncu kontrast renklerde, ağdaki balıkların ise rengarenk ifade edilmesi etkiyi arttırarak, resmi çarpıcı hale getirmiştir. Renkçi ve lekeci bir anlayışa sahip olan eserde, çok fazla renk perspektifine yer verilmemesinden dolayı minyatür etkisi hissedilmektedir. Resimde yer alan narlardan bir tanesi bütün, diğeri ise yarım ve taneleri görünür bir şekilde resmedilmiştir. Sanatçının burada balık avının bereketini, narın bereketi ile bağdaştırarak bir kompozisyon kurduğu görülmektedir. Çünkü; mitolojide nar, bereketi, bolluğu ve çoğalmayı ifade etmekte olup, resimde balığın çokluğu nar ile sembolize edilmiştir.

Resim 7: Fikret Otyam, Tarladaki Kız, 1988 ("Sanal", 2019)

Fikret Otyam'a ait *Tarladaki Kız* (Resim 7) isimli eserde, uzakta kerpiçten evlerin bulunduğu uçsuz bucaksız çorak bir arazi içerisinde, yaban çiçekleri arasında bir kadın figürü görülmektedir. Resmin ön planında yer alan kadın figürü, tıpkı Nuri İyem' in resimlerinde olduğu gibi iri gözlü ve gözlerini hiç kırpmadan direk izleyicinin gözlerinin içine bakmakta ve zorlu coğrafi koşullarda açan yaban çiçekleri gibi kuvvetli Anadolu kadını temsil etmektedir. Elini dizinin üzerinde bağlayarak oturmuş hali kendinden emin, bilge ve üretken kadını yansıtmaktadır. Sanatçının Anadolu kadını, geleneksel değerleri ve yaşam koşulları içerisinde toplumcu ve gerçekçi bir anlayışla resmettiği görülmektedir. Figürün giymiş olduğu mavi renkli elbise üzerinde yer alan nar çiçeği deseni de kadının doğurganlığını, üretkenliğini ve bereketini temsil etmektedir.

Resim 8: İsmail Acar, Nar, T.Ü.K.T., 75 x 75 cm ("Sanal", 2019)

İsmail Acar' a ait *Nar* (Resim 8) isimli resimde ise çini motifleriyle kaplı bir zemin üzerinde yer alan bir çini tabak içerisinde narlar görülmektedir. Eserde ikisi bütün, ikisi parçalanmış ve taneleri görülen toplamda dört tane nar ile geri plandaki çiniler üzerinde stilize edilmiş, nar çiçeği desenleri dikkati çekmektedir. Türk sanatının en önemli ve başarılı süsleme dallarından birisi olan çinicilikte, bitkisel motiflere sıkça yer verilmektedir. Doğadan yola çıkılarak oluşturulan bu motifler içerisinde stilize edilmiş nar meyvesine ve çiçeğine de sıkça rastlanmaktadır. Çini sanatının kendine has etkileyici mavi ve kırmızı renklerinin mükemmel uyumu içerisinde

kırmızı renkteki narların hiperrealist bir anlayışla çarpıcı bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir.

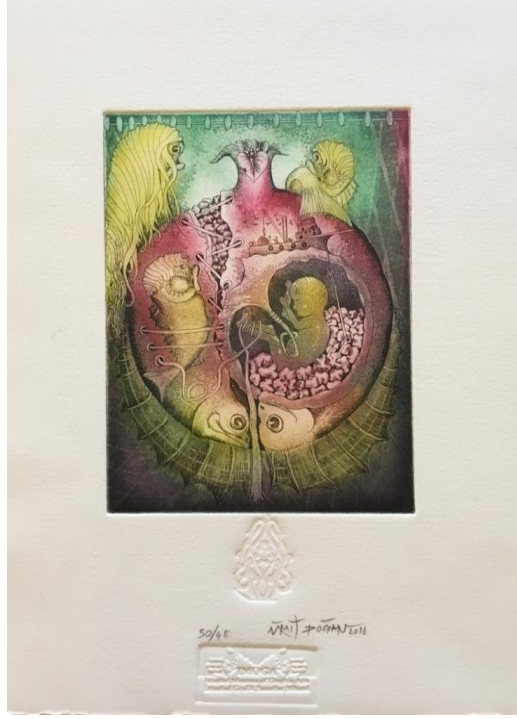
Resim 9: Aynur Mahmudova Kaplan, Kadın ve Nar, T.Ü.Y.B., 45 x 60 cm, 2018, Özel Koleksiyon ("Sanal", 2019)

Aynur Mahmudova Kaplan'ın, *Kadın ve Nar* (Resim 9) isimli eserinde kadın ve nar figürlerini soyutlayıcı, kübist bir tarzda yorumladığı görülmektedir. Resimde ön-merkeze yerleştirilmiş, elinde nar tutan ince uzun boyunlu, saçları rüzgarda dalgalanan zarif bir kadın figürü ile geri planda bitkisel motifler içerisinde ikisi dalında, diğeri ise yarım vaziyette olmak üzere narlar yer almaktadır. Geri planda kullanılan sıcak-soğuk renk kontrastları sayesinde kadının zarif güzelliği etkileyici bir şekilde ön plana çıkmaktadır. Bu resimde, Anadolu kültüründe her zaman doğurganlığın, bereketin ve güzelliğin sembolü sayılan nar ile kadının güzelliği ve doğurganlığı vurgulanmaktadır. Yine İslamiyet'te cennet meyvelerinden birisi olarak kabul edilen narın kutsallığı ile kadının doğurganlığı ve anne olma özelliğindeki kutsallığına dikkat çekilmektedir.

Resim 10: Muzaffer Akyol, Mistik Denge ve Narın Halleri, Tuval Üzerine Akrilik ve Yağlıboya, 150 x 205 cm, 2009 ("Sanal", 2019)

Muzaffer Akyol' a ait *Mistik Denge ve Narın Halleri* (Resim 10) adlı eserde ise soyutlayıcı bir tarzda mistik bir anlatım dikkati çekmektedir. Resmin neredeyse yarısından fazlasını oluşturan gökyüzüne baktığımızda içerisinde kadın ve çocuk figürlerinin yer aldığı yarım bir nar görülmektedir. Yeryüzüne baktığımızda ise kırsal kesim bir arazi üzerine yayılmış koyun sürülerinin başında iki kadın figürü ile mavi renkli iki tane servi ağacı ve ön planda bir salyangoz resmedilmektedir. Bu eserde sanatçı, yine kadının doğurganlığına ve bereketine dikkat çekerek, nar taneleri ile çoğalmaya ve kadın elinin değdiği her yere bereket ve bolluğun geldiğine gönderme yapmaktadır.

Resim 11: Ümit Doğan, *Nar*, Gravür Baskı, 36 x 26 cm, 2018 ("Sanal", 2019).

Ümit Doğan'ın yapmış olduğu *Nar* (Resim 11) isimli gravür baskı resimde, tüm yüzeyi bir narın kapladığı görülmektedir. Nar figürüne dikkatlice bakıldığında tıpkı bir karnın içerisinde annesine kordon bağı ile bağlı olan bir bebek, üstünde martıların uçtuğu balıkçı teknesi, nar tanelerinin saçılmasını engelleme adına dikilmiş ipler ve balıklar görülmektedir. Baskı resminde yer alan figürlerden de anlaşılacağı üzere bebek figürüyle; doğurganlığın, çoğalmanın, balıkçı teknesinin güvertesinde asılı duran ağın içerisindeki balıkların çokluğuyla; bolluk, bereketin sembolü olarak nar meyvesi tercih edilmiştir.

Resim 12: Balkan Naci İslimyeli, *Narlı Kompozisyon*, T.Ü.Y.B., 119 x 167 cm, 1988, Lüset-Mustafa Taviloğlu Koleksiyonu (Erdemci vd., 2008:341).

Son olarak, Balkan Naci İslimyeli'ye ait *Narlı Kompozisyon* (Resim 12) isimli esere bakıldığında ise mistik bir anlatım içerisinde kadın ve nar figürleri görülmektedir. Geri planda başını bir zemin üzerine yaslamış, beklenti içerisinde uzaklara dalmış bir kadın figürü soğuk rengin valörüyle ifade edilirken, ön planda kullanılan birisi tam

diğeri ise yarım ve taneleri görünür vaziyetteki iki nar, sıcak renk tonu sayesinde dikkatleri üzerine çekmektedir. Yine bu resimde de narın; doğurganlık, güzellik, çoğalma, bolluk ve bereket gibi anlamlarıyla kadın figürü bir araya getirilerek, bütünleştirilmiştir.

Sonuç

İnsanoğlu, tarih öncesi çağlardan itibaren günümüze kadar uzanan süreç içerisinde kainatta var olan her şeyi edinmiş olduğu bilgi birikimi sayesinde hep bir anlamlandırma çabası içerisinde olmuştur. Bu anlamlandırmalar, medeniyetlerin kendine has dil, din, kültür gibi farklı değerleri sayesinde çeşitlilik göstermiş ve sayısız mit, mitoloji, efsane ve sembollerin doğmasına sebep olmuştur.

Dünya üzerindeki farklı kültürlerle ait bitki sembollerine bakıldığında sıkça rastlanan önemli meyvelerden birisinin nar olduğu görülmektedir. Farklı ülkelerin mitolojilerinde yer alan nar meyvesi genel olarak; her türlü doğum, büyüme ve çoğalma fikrinin sembolü olmuş, bolluk ve bereketi temsil etmiştir.

Türk mitolojisinde de nar; bolluk ve bereketin yanı sıra güzellik kaynağı olarak da düşünülmüş ve bu inanıştan yola çıkarak güzellik getirmesi dileğiyle kişi ismi olarak kullanılmıştır. İslam kültüründe ise ağaca ve yeşillığe büyük önem verilmiş ve nar çoklukta birliği simgelemiş olmasından dolayı da Allah'ın birliğini temsil etmiş, sık sık hayat ağacı olarak görülmüştür. Anadolu'da kutsal sayılan nar taneleri yeni evlenmiş gelinin evine serpilerek evliliğinin devamlı, bereketli, ailenin zengin, çocuklarının çok olacağına inanılmış ve halen günümüz Türk kültüründe çocuk sahibi olmada, evlenme ve düğün âdetlerinde, halk inanışı olarak yaygın bir şekilde kullanıldığına rastlanmaktadır.

Çağdaş Türk resim sanatında kültürel zenginliklerden, gelenek ve göreneklerden, mitolojik hikayelerden, sembollerden sıkça yararlandığı görülmektedir. Türk mitolojisi içerisinde yer alan meyveler arasında önemli bir yere sahip olan nar sembolünün, resim, roman, şiir gibi birçok sanat dallarında konu olarak ele alınıp, Çağdaş Türk resim sanatının her döneminde sanatçılar tarafından farklı tarzlarda yorumlandığı görülmüştür. Bu araştırmada, yapılan eser analizleri sonucunda nar sembolünün, sanatçılar tarafından farklı tarzlarda ele alınarak yorumlandığı ve plastik bir eleman olarak resimlerde yer alan narın; doğum, büyüme, çoğalma fikrinin sembolü, ve de bolluk, bereket ve güzelliğin temsili olarak işlendiği görülmüştür.

Sonuç olarak; sanatçıların, Türk kültüründen ve mitolojisinden beslenerek, mitlerde ve söylencelerde yer alan değer yargılarını, sembolik yaklaşımları, kendi eserlerinde yorumlaması, geçmişten günümüze gelen yaşam tarzlarının unutulmaması ve gelecek nesillere aktırılması adına büyük önem taşımaktadır. Günümüz genç sanatçılarına bu konuda büyük görevler düşmektedir.

Kaynaklar

Ağaç, Saliha ve Sakarya, Menekşe (Aralık 2015). Hayat Ağacı Sembolizmi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 2015; 1: 1-14.

Arık, Sibel (2009). Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:1, 583-593.

Ateş, Mehmet (2014). Mitolojiler ve Semboller "Ana Tanrıça ve Doğurganlık" (4. Baskı). İstanbul: Milenyum Yayınları.

Cerrahoğlu, Münir (2012). Mitolojilerde Ve Türkiyede Derlenen Masallarda Narın Yeri, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/1, Winter 2012, 643-651.

Çağlıtütüncügil, Ersel (2013-Bahar). Türk Süsleme Sanatında Nar: "Form, Köken ve İkonografik Anlamı", Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33, 61-92.

Demirbulak, Ayşegül (2012). Erken Devir Türk Sanatının Kaynakları, Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı 3, Aralık 2012, 1-11.

Duymuş Floriotı, H. Hande (2015-Haziran). Eski Yakındoğu'da "Nar" Sembolizmine Dair: Bir Derleme Çalışması, Tarih Okulu Dergisi, Yıl 8, Sayı XXII, 19-38

Eberhard, Wolfram (2000). Çin Simgeleri Sözlüğü (1. Baskı). Çeviren: Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Ergun, Pervin (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü (1. Baskı). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 417

- Gezgin, Deniz (2007). Bitki Mitosları (1. Baskı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Işık, Ramazan (2004). Türklerde Ağaçla İlgili İnanışlar Ve Bunlara Bağlı Kültler, Fırat Üni. İlahiyat Fakültesi Dergisi 9:2, 89-106.
- İnal, Güner (2008). Türk-İslam Minyatürü. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2, 1071-1073. İstanbul: YEM Yayınları.
- Kramer, Samuel Noah (1999). Sümer Mitolojisi (1. Baskı). Çev: Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Meydan Larousse (1990). Nar. Meydan Larousse Ansiklopedisi, Cilt 9, 227. İstanbul: Meydan Yayınevi.
- Ögel, Bahaeddin (2000). Türk Kültür Tarihine Giriş II (4. Baskı). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları /683.
- Şenocak, Ebru (Ocak 2016). Halk Anlatı Ve İnanışlarında Mitolojik Bir Meyve: Nar, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, Cilt:4, Sayı:8, 228-251.

Görsel Kaynaklar

- Resim-1: Uygur Duvar Resmi. Elinde Nar Tutan Bir Budist Tanrısı
- Çağlıtütüncigil, Ersel (2013-Bahar). Türk Süsleme Sanatında Nar: "Form, Köken Ve İkonografik Anlamı", Türk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı: 33, 69.
- Resim-2: Kadınlar Arasında Eğlenti, 1. Ahmed Albümü
<https://benhayattayken.blogspot.com/2018/03/osmanli-tasvir-sanatlar-kadn-ve-erkekler.html>
Erişim Tarihi: 04 Aralık 2019, Saat: 20:30
- Resim-3: Dervişlerin Toplantısı
- Çağman, Filiz ve Tanındı, Zeren (1979). Topkapı Sarayı Müzesi İslam Minyatürleri, İstanbul: Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları.
- Resim-4: Tahta Oturmuş Bir Meleğin Çevresinde Meleğe Benzeyen Kanatlı Beş Cin
- And, Metin (2008). Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojisi (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Resim-5: Şeker Ahmet Paşa, Narlar ve Ayvalar
<https://i0.wp.com/www.sanatla-art.com/wp-content/uploads/2019/08/narlar-ve-ayvalar-1906.jpg?ssl=1> , Erişim Tarihi: 04 Aralık 2019, Saat: 21:30
- Resim-6: Emin Güler, İsimsiz
<https://www.sanatgezgini.com/emin-guler-tuval-uzerine-yagli-boya-isimsiz-10304>
Erişim Tarihi: 29 Kasım 2019, Saat: 19:50
- Resim-7: Fikret Otyam, Tarladaki Kız
<https://www.fikretotyam.com/resimleri/18>
Erişim Tarihi: 01 Aralık 2019, Saat: 15:23
- Resim-8: İsmail Acar, Nar
<http://www.artnet.com/artists/ismail-acar/pomegranates-a-n7zbGPfFo7ZTyJv6ua4ujQ2>
Erişim Tarihi: 01 Aralık 2019, Saat: 16:23
- Resim-9: Aynur Mahmudova Kaplan, Kadın ve Nar
<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2561983657193752&set=a.782125888512880&type=3&theater> , Erişim Tarihi: 01 Aralık 2019, Saat: 16:23, Saat: 16:23
- Resim-10: Muzaffer Akyol, Mistik Denge ve Narın Halleri
<http://www.ekolsanatgalerisi.com/?p=1958> ,
Erişim Tarihi: 29 Kasım 2019, Saat: 19:00
- Resim-11: Ümit Doğan, Nar
<https://www.sanatgezgini.com/umit-dogan-ozgun-baski-gravur-isimsiz-8888> ,
Erişim Tarihi: 29 Kasım 2019, Saat: 18:15
- Resim-12: Balkan Naci İslimyeli, Narlı Kompozisyon
- Erdemci, Fulya, Germaner, Semra, Koçak, Orhan ve Rona, Zeynep (2008). Modern ve Ötesi: 1950-2000 / Modern and Beyond: 1950-2000 (2. Baskı)

REFLECTIONS OF THE POMEGRANATE SYMBOL IN TURKISH MYTHOLOGY TO THE CONTEMPORARY TURKISH PAINTING ARTS

Semih BÜYÜKKOL

Abstract

Pomegranate, had been an important fruit for various civilizations in their cultures, mythologies, narratives, tales and arts, starting from the first ages and always finding place with its symbolic aspect attributed with both direct and different meanings and countless benefits in health aspects. Pomegranate can be often encountered in different cultures as well as Turkish mythology and culture, seen as the symbol of all births, growth and the idea of reproduction, the representation of abundance and the holy fruit of paradise in religious perspective. It can be seen that the subjects and symbols of mythology are recurrently contextualized in each era of the Turkish painting arts; interpreted in different styles and transformed into work of arts. Starting especially from the establishment of the Republic, as a state policy, the meeting of the arts with the community has been considered significant and all cultural values, mythological narrations have been important subjects taking place in painting arts. Pomegranate, with its important place in Turkish mythology, can be seen as miniatures from the beginning of Turkish Painting Arts history and reaching today with its significance of being an important mythological subject. This study examines the paintings of contemporary Turkish painting artists who hold pomegranate symbol, in aesthetic aspect and shows the reflections of our mythological richness to the painting arts. Artists' production of works, utilized from Turkish mythology, retention of value judgements, religious beliefs, symbolic approaches, ethical approaches and *modus vivendi* in myths and legends of Turkish culture and handing down the next generations carry significant importance.

Keywords: Pomegranate, Mythology, Art, Painting, Contemporary Turkish Arts